

Dkt. Jeffrey Hudon, Akiolojia ya Kibiblia, Kipindi cha 4, Historia ya Awali, Mwanzo 1-11

© 2024 Jeffrey Hudon na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dkt. Jeffrey Hudon katika mafundisho yake kuhusu Akiolojia ya Kibiblia. Hii ni kipindi cha 4, Historia ya Awali, Mwanzo 1 hadi 11.

Sehemu kubwa ya kozi hii itazingatia vipindi vya baadaye vya historia ya kibiblia, lakini nataka kuzungumzia historia ya zamani.

Hii ni historia ya Mwanzo, sura 11 za kwanza, na toa tu ugunduzi machache wa akiolojia ambao unaangazia historia hii ya mapema sana ya Biblia, ya rekodi ya kibiblia. Nataka tuangalie muhuri huu wa silinda wa mapema sana wa Kisumeri. Sasa, muhuri wa silinda ni muhuri. Tena, sivyo, huivutii kama unavyofanya muhuri wa kawaida, labda unaoning'inia shingoni mwako au uko kwenye pete kwenye kidole chako, lakini hii kimsingi inaonekana kama kitako cha sigara, pini ndogo ndogo ya kuviringisha, na unaiviringisha kwenye udongo, na ina taswira au tukio, na nataka tuangalie muhuri huu wa silinda wa mapema wa Kisumeri.

Tena, angalia tarehe hapa, yapata mwaka 2200 KK, kabla tu ya wakati wa Adamu, na ukigundua, una sanamu mbili zilizoketi hapa, zimeketi zikielekea mti, na mti huu unaweza kuwa kitu cha kuabudiwa au kuabudiwa. Inaonekana moja ni ya kiume, moja ni ya kike, ingawa hatuwezi kuwa na uhakika kuhusu hilo, lakini angalia kilicho nyuma ya kila sanamu. Unamwona nyoka, na nyoka huyo hajalala; amesimama.

Na tena, mti huo ni kitu, inaonekana, cha kuabudiwa au kuabudiwa. Hatuwezi kupata maelezo zaidi kuliko hayo, lakini hii inaonekana kuonyesha kumbukumbu fulani ya tukio katika Mwanzo sura ya tatu, anguko la wanadamu, ambapo nyoka anawajaribu wanawake, na mwanamume anafuata, nao wakala tunda la mti huu wa ujuzi wa mema na mabaya, na dhambi inaingia ulimwenguni kupitia kitendo hicho, labda siku yenye giza zaidi duniani. Muhuri wa kuvutia sana kiasi kwamba, tena, unaonekana kuhifadhi kumbukumbu fulani ya anguko.

Sasa kwenye eneo la akiolojia huko Israeli. Hili ni hekalu la kale sana mahali paitwapo En Gedi. Linaelekea Bahari ya Chumvi.

Ni tovuti nzuri. Unaweza kuona picha ya chini kulia, una mandhari nzuri ya Bahari ya Chumvi na Trans-Jordan. Na En Gedi, tena, ilikuwa tovuti ambayo imetajwa mara kadhaa katika maandiko.

Hili ni eneo ambalo Daudi na watu wake walijificha kutoka kwa Sauli. Lilikuwa katika jangwa la Yudea. Tutaangalia jangwa la Yudea kwa undani zaidi baadaye.

Lakini hekalu hili, naamini, liligunduliwa katika miaka ya 1950 na Yohanan Aharoni, na kisha likachimbwa wakati wa kazi ya Benjamin Mazar katika Tel, au eneo la En Gedi, mji wa baadaye. Hili liligundulika kuwa jengo lililotengwa, mapema sana, la nne, au hata mapema kama milenia ya tano KK. Kipindi cha chalcolithic ndicho tunachokiita Enzi ya Mawe ya Shaba.

Tena, kumbuka, eneo hili limetengwa. Hakuna kitu kinachoweza kuthibitishwa kuwa la zamani, hakuna nyumba au kitu chochote ambacho tumekipata ambacho kimethibitishwa kuwa cha mapema sana. Tunacho hapa ni nyumba pana au hekalu. Unaweza kuona maeneo hapa, ama mabeseni ya divai ya mawe au mabirika na viti vya kuwekea.

Na kwa hivyo, inaonekana hili lilikuwa hekalu. Tuna lango hapa, chumba cha kuhifadhi chakula hapa, na lango lingine hapa. Lakini katika ua, tuna hili linaloonekana kama donati, lakini inaonekana ni aina fulani ya beseni.

Na hapa kuna picha ya hilo, jinsi linavyoonekana hapa na hapa. Beseni hilo lilikuwa la nini? Tena, labda labda kwa ajili ya vinywaji, kwa ajili ya kuhifadhi maji, hakukuwa na bitana yoyote au kitu chochote ambacho kingeamua hilo. Lakini naamini, na nadhani wengine wanaamini, kwamba huu ulikuwa mti ambao hapo awali uliabudiwa katika eneo hili lililotengwa.

Na beseni au kazi ya mwamba iliyojengwa kuzunguka hilo ilikuwa sehemu ya usakinishaji huo wa mti huu wa ibada. Na baadaye katika Maandiko, tuna ushahidi mwingi wa ibada ya miti au nguzo, nguzo za ashera. Na chini ya kila mti wa kijani kibichi, tena, kauli iliyotolewa katika Biblia, watu waliabudu na kufuata dini za kipagani za Kanaani.

Na nadhani hapa tuna ushahidi wa mapema sana wa hilo. Na tena, hili haliwezi, siwezi kuthibitisha hili, lakini nadhani hilo lilikuwa kwa ajili ya mti. Na ulikuwa mti mtakatifu.

Tena, tunaangalia nyuma mti huo katika Mwanzo sura ya tatu, ujuzi wa mema na mabaya, na hii inawezekana ni taswira ya akiolojia ya kuabudiwa kwake mahali pa pekee. Kipindi cha Chalcolithic katika Nchi Takatifu kinavutia sana kujifunza. Tena, hakuna maandishi wala maandishi mapema hivi.

Hatujui watu hawa walikuwa akina nani, lakini walitoweka kutoka kwenye rekodi ya akiolojia. Wana ufinyanzi wa kipekee na usanifu wa kipekee, na hakuna anayejua kilichowapata. Na hilo, tena, ni swali lingine kihistoria.

Lakini hili unaloweza kuona liko katika hali nzuri sana ya uhifadhi. Muundo mkuu wa kuta hizo ungekuwa matofali ya matope. Kuta za msingi za mawe au njia chache za kwanza bado zipo.

Inashangaza. Ili kuwapa kila mtu wazo, hii ilikuwa na umri wa angalau miaka 2,000, labda miaka 2,500 wakati Daudi alipokuwa akikimbia kuzunguka eneo hili. Hiyo ndiyo umri huu.

Na bado ni mahali pazuri pa kutembelea leo. Unapaswa kupanda milima. Unaweza kuona upande wa juu kulia, unaweza kuona njia ya kupanda Zizi ikipanda kuelekea nchi ya vilima, Nahal Arugot inayopanda hadi nchi ya vilima ya Yuda.

Hii ni mojawapo ya njia za kufika Yuda, mojawapo ya njia za kutoka kwenye ufa au Bonde la Yordani, eneo la Bahari ya Chumvi. Na kwa hivyo, ni eneo muhimu la kimkakati. Kulikuwa na ngome za Waisraeli baadaye katika eneo hili na ngome za Warumi pia.

Lakini hili lilihifadhiwa vizuri na kufukuliwa na kuchapishwa na Waisraeli. Hebu tuzungumzie Edeni, Bustani ya Edeni, na Gan Eden. Je, tunaweza kulipata? Hili ni moja ya swali la akiolojia ambalo mimi huulizwa mara kwa mara.

Na kimsingi, ili kuipata Bustani ya Edeni, unaweza kuchukua mshale na kuutupa kwenye ramani ya dunia. Na pengine mtu anapendekezwa popote pale mshale huo unapoishia. Ikiwa uko ardhini, labda mtu anapendekezwa hapo ndipo Bustani ya Edeni ilipo. Kuna vidokezo kadhaa kuhusu eneo la Bustani ya Edeni, na hiyo ni mito minne iliyotajwa katika Mwanzo 2 inayotiririka kutoka Edeni.

Na hizo, bila shaka, ni Pishoni, Gihoni, Tigri, na Frati. Sasa, Tigri na Frati zinajulikana. Haimaanishi kwamba zilikuwa na njia ile ile wakati huo, mwanzoni mwa historia.

Lakini Pishoni na Gihoni hazijulikani kikamilifu. Sasa, baadhi wamependekeza kwamba Nile ilikuwa mto mmoja au mwingine. Hatujui kwa uhakika.

Lakini miaka iliyopita, nilisikia karatasi nzuri katika mkutano wa akiolojia iliyoelezea kaskazini mwa Iraq na magharibi mwa Iran kama zenye majina mengi ya mahali ambayo yanaonekana kuhifadhi jina Edeni. Kwa hivyo hiyo iko upande wa kaskazini, kama eneo lenye milima la Iraq na Iran. Kwa hivyo, je, majina hayo ya mahali, majina ya juu, yanaweza kuhifadhi Bustani halisi ya Edeni? Labda.

Unaweza kuona baadhi ya maana za Edeni. Anasa ya Acadia, wingi, au utelezi wa kawaida katika Acadia na Sumeria. Kwa hivyo tunatumaini, tena, hali ya kisiasa itakapobadilika, labda tunaweza kufanya kazi zaidi huko nje.

Pia kuna makala iliyoandikwa na mwanaakiolojia anayeitwa James Sauer. Alifanya kazi Jordan kwa miaka mingi. Na iliandikwa mwaka wa 1994.

Na alionyesha mfululizo wa picha za setilaiti zilizopigwa wakati wa Vita vya kwanza vya Ghuba katika jangwa la Saudia. Na picha hizi zilihifadhi mto mkubwa, mkavu ulioenea kutoka Milima ya Hejaz kwenye pwani ya magharibi ya Saudia hadi Ghuba ya Uajemi na kuungana na Mito ya Tigris na Frati katika Shahr al-Arab. Na anapendekeza, na tena, Sauer hakuwa, ningemwita mwinjilisti.

Alipendekeza kwamba huu unaweza kuwa mmoja wa mito ya Edeni. Uliitwa na wanasayansi Mto Kuwaiti. Hapa kuna baadhi ya maeneo yaliyopendekezwa kwa Edeni.

Na huu ndio mto mkavu ambao zamani, maelfu ya miaka iliyopita, ulikuwa mto mkubwa. Anaamini huo ndio Mto Pishoni uliotajwa katika sura ya pili ya Mwanzo. Na kuna picha nyingine hapa ya mto huo.

Na tena, kuanzia Milima ya Hejaz, kuvuka kaskazini mwa Saudi Arabia, na kumwaga maji karibu na mdomo wa Tigris-Euphrates, ambayo huungana katika Shahr al-Arab kabla ya kugonga Ghuba ya Uajemi. Zamani, hilo labda lilikuwa tofauti. Lakini la kuvutia sana.

Na hilo lingejulikana, tena, mapema sana katika historia. Na kwa hivyo, tunaweza kuwa na ushahidi fulani hapo. Sasa, Gihoni iko wapi? Tunafikiria Chemchemi ya Gihoni nje ya Yerusalemu ya kale.

Tena, ni chemchemi ambayo bado ina nguvu. Lakini hiyo si mto. Labda ni matumizi tofauti ya neno hilo, ambalo linamaanisha maji yanayotiririka.

Kwa hivyo, hilo bado halijabainika. Simulizi la Nuhu na Safina. Tena, tutazungumzia hadithi za Safina katika tamaduni tofauti.

Lakini jambo la kitheolojia kuhusu Safina ni kwamba ina mlango mmoja. Haina mlango mingi, bali mlango mmoja. Na mlango huo, tena, ulimaanisha uzima na wokovu kwa wanyama na watu walioingia kwenye Safina.

Kama Wakristo, tunaona hilo kama taswira ya mapema ya Kristo akiwa mlango wa wokovu kwetu. Wengi wenu mnajua bamba la Kibabeli linaloitwa Epic ya Gilgamesh. Linamzungumzia mtu anayeitwa Utnapishtim na mashua yake, mhusika fulani wa aina ya Nuhu.

Kuna kufanana kati ya hadithi ya Nuhu katika Biblia na simulizi ya Nuhu, na tofauti pamoja na tofauti kubwa. Lakini akilini mwangu, na nadhani katika mawazo ya wengine wengi, ni wazi kwamba yanatokana na mila moja yenye tofauti; tena, tunafikiria Epic ya Gilgamesh kama labda iliyopambwa na kubadilishwa kwa karne nyingi. Lakini ni wazi kwamba yana chanzo kimoja.

Na hilo lilikuwa ugunduzi mkubwa, tena, uliotafsiriwa na George Smith, ambao tuliuzungumzia katika hotuba ya awali. Jambo lingine ninalotaka kutaja ni zaidi, na nilipata hili kutoka kwa majibu katika Mwanzo: jamii nyingi za kale na tamaduni za kale zina aina fulani ya mila ya mafuriko. Na hilo hakika haliwezi kuwa kwa bahati.

Jambo lingine, moja ya mambo mengine ninayotaka kusema ni eneo la Mlima Ararati. Kwa kweli kuna milima mingi, Little Ararati na Ararati yenyewe. Na tuna safari katika Chuo Kikuu cha Andrews mashariki mwa Uturuki hivi sasa ambayo inafanya utafiti kuzunguka Mlima Ararati.

Tunatumaini tutapata kibali cha kupanda mlima na kuchukua sampuli za mbao zilizopatikana juu yake. Mojawapo ya mambo machache au moja ya mambo ambayo watu wachache wanajua ni kwamba mlima wenyewe, ulio mbali sana, hauna aina yoyote ya mbao. Na kumekuwa na watu wengi ambao wamepanda Ararati ambao walipata mbao zilizotengenezwa kwa kazi, mbao zilizokatwa zilizotawanyika katika sehemu mbalimbali za mlima, ambazo zilibidi ziletwe kwa mkono au kuwekwa hapo.

Haikuwapo; hakuna miti kabisa. Lakini timu yetu ya Andrews inafanya utafiti wa akiolojia kuzunguka Ararati, ambayo ni Urartu ya kibiblia. Na wanapata vyombo vya udongo na aina ya mwendelezo wa vyombo vya udongo, na wanataka kufuatilia vyombo hivyo vya udongo kuelekea kusini kuelekea kusini na kuona jinsi vyombo vya udongo vinavyobadilika na tunatumaini kupata aina fulani ya wazo kama kulikuwa na uhamiaji mapema sana katika historia ya watu au watu.

Pia wanaangalia uhamiaji wa watu kutoka eneo la Urartu kuelekea kusini, ambao wanaweza, tena, kushirikiana na simulizi la Biblia. Tena, taswira ya msanii mwingine ya mlima au tao la Mlima Ararati. Lakini akiolojia nyingi bandia zimejikita katika kutafuta safina, na madai mengi yametolewa.

Na kwa hivyo, wengi wao ni wa uongo, dhahiri ni wa uongo. Na kwa hivyo, kundi la Andrews linalofanya hivi linakuwa makini sana na kupitia mbinu sahihi za kisayansi katika kazi yao. Sawa, tunafikia ishara ya upinde wa mvua.

Na tena, upinde wa mvua ulikuwa ishara ya Mungu kwamba hataruhusu tena mafuriko kuifunika dunia. Na hii ni kama mkataba au agano alilofanya kati yetu hapa duniani na yeye mwenyewe. Sasa, huko Mesopotamia, katika taswira ya Mesopotamia, agano linapofanywa kati ya chama kidogo na kikubwa, kama ilivyo katika hili tena, alama nyingine ya muhuri wa silinda hapa, naamini, na una chama kikubwa kinachofanya agano na chama kidogo na angalia una upinde.

Na mkunjo wa upinde huo huelekezwa kwa kundi kubwa zaidi. Mkunjo wa upinde huelekezwa kwa kundi dogo zaidi. Kwa hivyo, huu ni mfano mzuri wa agano la Mungu; kundi kubwa zaidi tena ni sehemu iliyopinda ya upinde wa mvua, inayoelekea mbinguni, na mkunjo tambarare au halisi wa upinde ni dunia, sisi.

Na kwa hivyo, desturi hii ya mapema sana huko Mesopotamia, naamini, inatumia agano hilo kati ya Mungu na Nuhu na wazao wa Nuhu. Gharika ilitokea lini? Haiwezekani kusema. Tunajua kwamba kipindi cha Neolithic, na tena, kabla ya 4300, una miji iliyozungukwa na kuta ikilima vyombo vya udongo, aina fulani ya muundo, siasa, labda machifu, tena, lugha ya anthropolojia hapa.

Kwa hivyo, una jamii iliyopo katika kipindi cha Neolithic kuelezea hali kabla ya gharika, kipindi cha Kabla ya Gharika. Gharika ilitokea lini? Katika kipindi cha Neolithic, una kipindi cha Neolithic, na kipindi cha Neolithic pia kinavutia kwa sababu hiyo, tena, imebadilishwa na utamaduni tofauti kabisa wa nyenzo, watu tofauti, vyombo vya udongo ni tofauti, na kila kitu ni tofauti. Na nini kiliwapata? Wanatoweka tu.

Je, hilo linaweza kuwa na uhusiano wowote na gharika ya dunia? Na haya ni maswali ambayo wasomi wa Biblia wamekuwa wakiuliza kwa muda mrefu. Na kwa kweli hatuna majibu yoyote. Kwa mara nyingine tena, uchimbaji wa Wolley huko Uru ulifunua safu nene ya matope.

Alidhani amepata ushahidi wa mafuriko, lakini inaonekana hilo lilithibitishwa kuwa la uongo wakati huo. Sasa, kusini mwa Ein Gedi, kuna korongo refu linalotoka Bahari ya Chumvi hadi nchi ya vilima inayoitwa Nahal Mishmar. Katika miaka ya 1960, Waisraeli walifanya utafiti mkubwa wa akiolojia wa vijito hivi, wakitafuta Hati-kunjo zaidi za Bahari ya Chumvi.

Na kwa sababu walikuwa wakigundua kwamba Wabedui walikuwa wakitafuta Hati za Kukunjwa za Bahari ya Chumvi, walitaka kwa namna fulani kuwashinda Wabedui na, kama kungekuwa na hati zaidi, wapate wenyewe. Kwa hivyo, walituma timu mbalimbali za korongo hizi, korongo tofauti, na moja yao iliongozwa na mtu aliyeitwa Pesach Bar-Adon. Pesach Bar-Adon alichimba kwenye pango kando ya mwamba wa moja ya korongo hizi na akafikiri alipoigundua, alikuwa amepata hazina ya hekalu kutoka kwa Sulemani.

Alifurahi sana. Lakini waliporudi Yerusalemu na kuichunguza, walidhani waziwazi kwamba walitambua wazi kwamba ilikuwa ya zamani zaidi kuliko Sulemani. Hii ilikuwa hazina ya mabaki ya shaba, hazina, hazina ya kweli, iliyoanzia kipindi cha Chalcolithic.

Tena, wakati uleule kama hekalu lile lililopatikana En-Gedi. Hatujui kama hao wawili wana uhusiano. Lakini hekalu la En-Gedi na vitu vilivyopatikana katika pango hili viliwekwa wazi hapo kwa wazo kwamba watu wangerudi na kuvichukua.

Hawakufanya hivyo kamwe. Hekalu la En-Gedi liliachwa. Halikuharibiwa.

Kulikuwa na vyombo vichache sana vya udongo sakafuni. Ni wazi vilibaki tu na watu walioendesha hekalu au kufanya kazi hapo waliondoka na kuondoka. Nini kilitokea? Hatujui.

Tena, hakuna maandishi kutoka kipindi hiki. Lakini hakika inazua maswali kuhusu kama hii ina uhusiano wowote na matukio ya awali ya kibiblia. Kupayuka kwa Babeli ni kiini cha anthropolojia.

Wanaanthropolojia watatoa madai ya kila aina kuhusu jinsi ya kuelezea kuibuka kwa ubinadamu na asili ya ubinadamu bila Mungu. Jambo moja ambalo hawawezi kuelezea ni lugha, jinsi watoto wachanga wa binadamu wanavyoweza kuanza kuzungumza wakiwa na umri mdogo sana, jinsi lugha zilivyokua, na jinsi zilivyoanza, muhimu zaidi. Bila shaka, Mwanzo 11, Mnara wa Babeli, unatoa maelezo ya kibiblia kwa kuwa Mungu alichanganya lugha, na watu wakaanza kuzungumza lugha tofauti.

Lakini wanaanthropolojia, tena, hawawezi kuelezea njia mbadala ya hilo. Kabla hatujaendelea na enzi na mada zingine za baadaye katika akiolojia, simulizi la Mnara wa Babeli linaburudisha sana, na ni aina ya mzozo dhidi ya imani ya mara kwa mara ya jaribio la mwanadamu la kufikia mbingu na hadhi ya kimungu. Na, tena, imekuwa katika historia ya mwanadamu tangu mwanzo.

Mahali pa Babeli, Babeli, inamaanisha lango la Mungu. Bab katika Kisemiti ni lango, El, Mungu. Na kwa hivyo wanajenga ziggurat hii au mnara huu, na wanafanya kazi na kufanya kazi, na Mnara wa Babeli unakuwa mkanganyiko wa Balaali au Babeli. Kwa hivyo, kuna mchezo wa maneno hapo.

Na una watu hawa wanajenga mnara huu mkubwa hadi mbinguni, na Mungu anaangalia chini, anasema, nini kinaendelea huko chini? Huko chini kabisa, naona nini? Tena, ni burudani, karibu kwa ajili ya vicheko, kudhihaki, unajua, juhudi za wanadamu kujaribu kufikia mbinguni. Na kwa hivyo, anashuka na kuchanganya lugha yao. Nilitaja hapa pia, kwamba wafalme wa baadaye kama Nebukadreza wangejenga ziggurats na kujenga minara na stempu, na majengo na kugonga jina lake na maandishi yake ya kikabari kwenye kila tofali.

Wakati baadhi ya haya yaliporejeshwa na Saddam Hussein katika miaka ya 1980, matofali aliyotumia kuyarejesha yalikuwa yameandikwa jina la Saddam Hussein. Tena, najaribu kuwa Nebukadneza-Nebukadneza. Mnara wa Babeli ulionekanaje? Labda kama moja ya ziggurats hizi, piramidi ya hatua.

Na, bila shaka, hizi zingekuwa na hekalu juu wakati lilipokuwa katika hali mbaya. Jambo la mwisho ninalotaka kutaja katika historia ya zamani ni orodha za wafalme wa Sumeria. Hizi zilipatikana kusini mwa Mesopotamia.

Sumer ilikuwa utamaduni wa mapema sana wa Mesopotamia, na walikuwa na mabamba kadhaa yenye orodha ya wafalme. Na wafalme hawa walikuwa na orodha ya wafalme waliotangulia na baada ya kile walichokiita Gharika. Na maisha ya wafalme hawa yalikuwa marefu sana, maelfu ya miaka.

Na hii inatukumbusha tena kuhusu Toledoth, nasaba katika Mwanzo, ambapo pia tuna maisha marefu, mamia ya miaka, si maelfu ya miaka. Lakini kunaweza kuwa na uhusiano fulani, tena, na hilo ambao unaweza kuwa wa kutia chumvi, hakika kwa upande wa orodha za wafalme wa Sumeria. Lakini nini kilikuwa kikiendelea? Na labda kuna uhusiano hapo.

Sasa, inavutia pia kwamba maisha baada ya Anguko yanaendelea kupungua. Na kufikia wakati wa Ibrahimu, una watu ambao bado wanaishi maisha marefu, lakini hakuna kitu kama orodha hizi za nasaba za mapema, haswa Mwanzo 5. Kwa hivyo hiyo inakamilisha aina yetu ya mifano kutoka sura za mwanzo katika Mwanzo, na kisha tutaendelea hadi vipindi vya baadaye.

Huyu ni Dkt. Jeffrey Hudon katika mafundisho yake kuhusu Akiolojia ya Kibiblia. Hii ni kipindi cha 4, Historia ya Awali, Mwanzo 1 hadi 11.